

Subkultūrų poveikis ugdymo procesui mokykloje: paauglių, priklausančių subkultūroms, požiūris

Rita Ilgūnė-Martinėlienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, r.i.martineliene@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas subkultūroms priklausančių paauglių požiūris į subkultūrų daromą poveikį ugdymo(si) procesui mokykloje bei pristatoma šių paauglių nuomonė apie subkultūrų pripažinimą ir vertinimą visuomenėje. Siekiant giliau suprasti subkultūrų poveikį paauglių ugdymo(si) procesui mokykloje, 2014 m. kovo–balandžio mėn. buvo atliktas bandomasis kokybinis tyrimas. Tyrimo, kuriuo siekta atskleisti alternatyvioms subkultūroms priklausančių paauglių nuomones apie jų subkultūrinio gyvenimo būdo daromą poveikį jų ugdymo(si) pasiekimams, elgesiui ir bendravimui su mokytojais, rezultatai leidžia teigti, kad šiems paaugliams mokslai sekasi panašiai kaip ir kitiems jų klasės draugams, tačiau, subkultūroms priklausančių paauglių nuomone, aplinkiniai dažniausiai mano, kad pastariesiems mokslai nesiseka. Aplinkiniai neieško kitų šių mokinių nesėkmės priežasčių. Požiūrį į subkultūroms priklausančių paauglių ir visuomenės elgesio tradicijų ir pasaulėžiūros neatitikimą nerekomenduotina traktuoti kaip sąmoningą normų nesilaikymą ar nusistovėjusių taisyklių pažeidinėjimą. Racionaliau subkultūrą pripažinti kaip galimą nusistovėjusios kultūros alternatyvą ar jos atmainą gausioje pokyčių erdvėje.

Esminiai žodžiai: *pedagogas, paauglys, subkultūra, mokykla.*

Įvadas

Jaunimas naujovėms yra ypač imli visuomenės dalis, nes ji pasižymi didesniu smalsumu, greičiau prisitaiko prie pokyčių, geba greitai integruoti įvairias naujoves į kasdienį gyvenimą (Šatūnienė, 2012). Šis faktas prisidėjo prie to, kad paaugliai, priklausantys

subkultūros grupėms (grupuotėms), tapo įprastu reiškiniu Lietuvos mokyklose. Pažymėtina, kad subkultūras A. Bennet'as traktuoja (cit. pagal Šatūnienė, 2014) kaip laikinus susibūrimus. Tai, anot mokslininko, tiksliau atspindi tikrąją jų prigimtį nei aiškiai apibrėžtų ribų subkultūra. Tačiau empiriniai tyrimai Lietuvoje tik iš dalies patvirtina, kad identitetas dažnai yra fragmentiškas, tarpusavio ryšiai nėra stiprūs, narystė subkultūroje nėra suvokiama kaip ilgalaikė. Esama atvejų, kai nariai narystę subkultūroje traktavo kaip nuolatinę (kitų narių buvo įvardyti kaip „pastovūs, ilgalaikiai“ nariai); tarp tokių narių vyravo stiprūs tarpusavio ryšiai, jaučiamas rezistencijos aspektas, savojo autentiškumo suvokimas, kritiškas požiūris į žiniasklaidą (Šatūnienė, 2014). Tai leidžia kelti prielaidą, kad subkultūrų poveikis jos atstovams yra išties reikšmingas ir gali veikti įvairias gyvenimo sritis, taip pat ir mokyklinį gyvenimą. Pasak J. Leonardo (1998), su laiku paauglių subkultūros niekur nedingsta, vadinasi, jas būtina integruoti į ugdymo procesą. S. L. Nečajevas (Нечаев, 2008) pastebi, kad dažnai pedagogai stengiasi kovoti su subkultūrų išraiškos formomis, o ne su netinkamu elgesiu dėl jų, pvz.: draudžia nešioti tam tikrus drabužius, daryti specifinį makiažą ar šukuoseną, išreiškia nuolatinį pyktį ir agresiją prieš paauglius, smerkia jų netaktišką elgesį. Tai nuteikia paauglius prieš mokyklą ir pablogina mokyklos lankomumą, sukelia antisocialų paauglių elgesį, susvetimėjimo sindromą ar pakeičia mokymosi ir auklėjimo vertybes į subkultūrų vertybes ir normas. K. T. Bucherio ir M. L. Maningo nuomone (cit. pagal Leliūgienė, Kaušlylienė, 2012), saugi mokykla yra ta, kurios klimatas skatina visus mokyklos bendruomenės narius pozityviai sąveikauti, palaikyti gerus tarpusavio santykius ir kiekvienam nariui augti kaip asmenybei. Tai mokykla, kurios viduje kiekvienas vaikas yra priimamas toks, koks yra.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) reglamentuoja asmens iki 18 m. teisę laisvai reikšti savo pažiūras, dalyvauti visuomenės gyvenime bei apibrėžia draudimą diskriminuoti jį dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeiminės padėties, lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių. Kartu vaikas (jaunuolis iki 18 m.) privalo laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje. Mokyklų vidaus tvarkos taisyklėse, parengtose remiantis švietimo ir mokslo ministro 2004-07-16 įsakymu Nr. ISAK-1162 patvirtintais Reikalavimais valstybinių ir savivaldybių mokyklų nuostatomis, dažnai reglamentuojama mokinių teisė burtis į vaikų, jaunimo organizacijas, kurių veikla lemia dorovinę, pilietinę, kultūrinę, fizinę bei socialinę brandą lavintis saviugdos ir saviraiškos būreliuose, dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose, kurių veikla neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams. Vadinasi, paauglio teisė burtis į subkultūrinės grupės yra ribojama tiek, kiek tai susieta su pagarba kitų asmenų teisėms ir reputacijai bei būtinumu apsaugoti viešąją tvarką, gyventojų sveikatą ir dorovę.

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad subkultūrų tema sulaukė nemažo mokslininkų dėmesio. Daugelio autorių yra nagrinėjami įvairių subkultūrų grupių elgsenos ypatumai bei subkultūros samprata, atspindinti kelių teorijų (struktūrinis funkcionalizmas, so-

cialinės klasės teorija ir postsubkultūrinis požiūris) požiūrį į jaunimo subkultūrų problematiką (Harris, 2008; O'Connor, 2004; Brake, 2003; Schouten, McAlexander, 2001; Kaffemanas, Gerulaitis, 2001; Petrusevičiūtė, 2009; Luobikienė, 1998; Mažeikis, 1999; Fornas, 1995; Leonavičius, 1993; Juodaitytė, 2001;), išryškinama subkultūrų reikšmė jaunimo socializacijos procesui (Šatūnienė, 2009; 2012; 2014; Normantė, 2012). Taip pat tyrinėti jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumai (Miselytė, 2009).

Tenka konstatuoti, kad visuomenėje vyrauja nuomonė, kad paaugliai, priklausantys subkultūros grupėms (grupuotėms), savo elgesiu išsiskiria iš bendraamžių. Todėl priskiriami rizikos grupės paaugliams, neretai dar vadinami „sunkiais“ paaugliais, arba identifikuojami kaip paaugliai delinkventai. Tokia neretai klaidinga nuomonė formuoja neigiamą požiūrį į paauglius, priklausančius subkultūroms, ir kartais klijuojama etiketė, kad tokiems paaugliams nesiseka mokykloje ir jie turi mokymosi problemų. Tokia visuomeninė nuostata kelia mokslininkams užduotį, kad būtina išsiaiškinti ir siekti valdyti jaunimo kitoniškumo apraiškas ir konstruktyviai panaudoti mokinių kitoniškumo apraiškas ugdymo procese. Svarbu vykdyti sistemingus tyrimus, padedančius atskleisti subkultūrinio gyvenimo būdo daromą įtaką paauglių mokymosi pasiekimams, elgesiui ir bendravimui su mokytojais, nustatyti kylančias problemas ir jų sprendimo galimybes, juolab kad tyrimų, susijusių su šia problema, mūsų šalyje atlikta palyginti nedaug.

Keliami probleminiai klausimai: kokią subkultūrų daromą įtaką ugdymo procesui mokykloje identifikuoja paaugliai, atstovaujantys įvairioms subkultūroms? Ar jie jaučiasi vertinami ir pripažįstami visuomenėje?

Straipsnio **tikslas** – išryškinti paauglių, priklausančių subkultūroms, požiūrį į subkultūrų daromą įtaką ugdymo procesui mokykloje.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti paauglių, priklausančių subkultūroms, nuomones apie subkultūrų pripažinimą ir vertinimą visuomenėje.

2. Atskleisti paauglių, priklausančių alternatyvioms subkultūroms, nuomones apie jų subkultūrinio gyvenimo būdo daromą įtaką jų mokymosi pasiekimams, elgesiui ir bendravimui su mokytojais.

Tyrimo metodai ir organizavimas:

Siekiant detaliau atskleisti subkultūrų įtaką paauglių ugdymo procesui mokykloje, 2014 m. kovo–balandžio mėn. buvo atliktas bandomasis tyrimas. Bandomasis tyrimas – tai paieškos ir bandymai, atliekami prieš pagrindinį tyrimą supaprastintu pagrindinio tyrimo būdu, norint išgryninti ir pagrįsti tyrimo idėją bei patikrinti tolesnio tyrimo instrumento kokybę (Tidikis, 2003; Luobikienė, 2008; Valackienė, Mikėnė, 2008). Todėl bandomajam tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas. Kokybinių duomenų rinkimui

buvo pasirinktas interviu metodas. Visuotinai pripažįstama, kad interviu – pagrindinis duomenų rinkimo metodas, nepaisant pasirinktos tyrimo strategijos (Rupšienė, 2007, 63). Interviu siekiama suvokti informantų patirtį, jų individualų požiūrį į situaciją. Tai, I. Luobikienės teigimu, yra geras priartėjimas prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo) būdas (Luobikienė, 2006, 68). Buvo pasirinktas *kryptingas interviu*, kitaip sakant iš dalies struktūrizuotas interviu (Rupšienė, 2007, 67). L. Rupšienės (2007) teigimu, kryptingas interviu yra priimtinausias atliekant kokybinius tyrimus. Tai grindžiama tuo, kad tyrėjas iš anksto numato tam tikras problemas, kurias aptars interviu metu, klausimų pateikimo tvarka nėra esminė, jų pateikimas priklauso nuo situacijos ir gautos informacijos naujumo. Mokslininkė pažymi, kad pagrindinis kryptingo interviu privalumas yra gaunami išsamesni, susisteminti duomenys, palyginti su neformaliu pokalbiu, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma, sukuriant atvirumo ir pasitikėjimo jausmą (Rupšienė, 2007, 68). Interviu buvo sudarytas iš keturių blokų klausimų (pateiki 8 klausimai, kurie buvo iš anksto apmąstyti tyrėjo, kitų papildomų klausimų pateikimas priklausė nuo situacijos ir informantų refleksijos): *paauglių bendros žinios apie subkultūrą; visuomenės požiūris į subkultūras, paauglių nuomone; asmeninis požiūris į subkultūrų daromą įtaką paauglio elgesiui; subkultūros daroma įtaka paauglio bendravimui, elgesiui ir pasiekimams mokykloje*.

Bandomojo tyrimo duomenis buvo fiksuojami ir įrašinėjami į diktofoną. Papildomai buvo užrašomos tam tikros tyrėjo pastabos ir pastebėjimai. Įrašytiems duomenims analizuoti buvo taikomas kokybinės turinio (angl. *content*) analizės metodas, kai daug kartų skaitant tekste pagal esminius žodžius yra išskiriamos kategorijos ir subkategorijos (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Kiekviename tyrime imties klausimas yra esminis, nes nuo imties reprezentatyvumo priklauso viso tyrimo rezultatų patikimumas. Todėl kokybiniuose tyrimuose dažniausiai taikoma tikslinė imties vienetų atranka (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008; Rupšienė, 2007). Sudarant imtį buvo pasirinkta „sniego gniūžtės“ atranka. Taip pat buvo panaudoti patogiosios atrankos imties sudarymo elementai, siekiant apklausti informantus, priklausančius skirtingiems teritoriniams vienetams, tai pagrįsta, nes kokybiniuose tyrimuose kartais apskritai sudėtinga pasiekti tiriamuosius (Rupšienė, 2007). Tyrimo metu buvo apklausti 14–18 metų paaugliai, priklausantys įvairioms subkultūroms (*reperiai, riedlentininkai, reiveriai, gotai, forsai, pankai, metalistai, grafitininkai, menininkai, fyfos, emo*) iš skirtingų Lietuvos miestų: Vilniaus, Šiaulių, Alytaus, Šalčininkų, Elektrėnų, Kauno, Klaipėdos, Šakių ir Pabradės. Iš viso tyrime dalyvavo 26 paaugliai.

Atliekant bandomąjį tyrimą buvo laikomasi tyrimo etikos principų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Visi tyrime dalyvavę informantai dalyvavo savanoriškai, buvo gautas kiekvieno informanto sutikimas naudoti diktofoną įrašinėjant pokalbį. Prieš atliekant tyrimą informantams buvo pristatyta (smulkiai nedetalizuojant) tyrimo esmė, paaiškinta, kokiems tikslams bus panaudoti jų atsakymai, paaiškinta interviu eiga (kaip jie gali elgtis, kiek užtruks interviu ir t. t.). Informantai galėjo nutraukti pokalbį, jeigu jų nuomone,

klausimas buvo nepriimtinas. Užtikrintas kiekvieno informanto konfidencialumas ir duomenų slaptumas.

Tyrimo rezultatų analizė ir jų aptarimas

Vienas iš tyrimo tikslų buvo išsiaiškinti paauglių, priklausančių alternatyvioms subkultūroms, nuomones apie subkultūrų pripažinimą ir vertinimą visuomenėje. Todėl interviu metu buvo siekta išsiaiškinti, ką paaugliai mano apie subkultūrų populiarumą Lietuvoje. Paaiškėjo, kad beveik visi tyrime dalyvavę informantai akcentavo subkultūrų populiarumą tarp jaunimo. Tarp pačių populiariausių buvo paminėtos tokios subkultūros kaip: *forsai* ($N = 21$), *fyfos* ($N = 15$), *reperiai* ($N = 10$), *metalistai* ($N = 10$), prie kiek mažiau populiarių subkultūrų būtų galima priskirti: *reiverius* ($N = 3$), *gotus* ($N = 2$), *skinus* ($N = 2$), *pankus* ($N = 2$), *emo* ($N = 2$) ir *riedlentininkus* ($N = 1$). Su subkultūrų populiarumu tiesiogiai siejasi ir atitinkamos subkultūros pasaulėžiūra, idėjos ir vertybių sistema bei jos daromas poveikis individui. Todėl paauglių buvo paprašyta nurodyti, *kokia subkultūra, jų nuomone, daro didžiausią įtaką paauglio elgesiui*. Atsakymų analizė parodė, kad didžioji dauguma informantų išskyrė *emo subkultūros* ($N = 13$) stiprią įtaką, kitų subkultūrų poveikis, informantų nuomone, nėra toks ryškus: *forsai* ($N = 7$); *fyfos* ($N = 6$); *gotai* ($N = 5$); *skustagalviai* ($N = 2$); *pankai* ($N = 1$); *reperiai* ($N = 1$); *metalistai* ($N = 1$). Toks duomenų pasiskirstymas leidžia kelti hipotetinį klausimą apie tam tikros subkultūros lemiamą poveikį paauglio elgesiui ir pagrįstai įrodo papildomų tyrimų darbe būtinumą. Be to, būtų tikslinga išsamiau išnagrinėti santykius tarp subkultūrinių grupių, poveikį vienas kitai. Pvz., kaip pastebi A. Petrusevičiūtė (2009), metalistams yra artimos skustagalvių ir gotų subkultūrinės idėjos, o neigiamai vertinamų *emo* ir pankų subkultūros konfliktai kyla su *forsų* ir *fyfų* grupėmis.

Tyrimo metu paauglių buvo paklausta, *kokia jų manymu, yra visuomenės nuomonė apie paauglių subkultūras*. Visi tyrime dalyvavę paaugliai ($N = 26$) vienareikšmiškai atsakė, kad *neigiama*. S. Hallas (1997) subjektyvų visuomenės požiūrį sieja su nerimu ir baime priimti tai, kas nesuprantama, teigdamas, jog „reprezentacijos yra sudėtingas reikalas, ypač tais atvejais, kada susiduriame su „išskirtinumu“, jos iš anksto nulemia stebėtojo jausmus, požiūrius ir emocijas bei mobilizuoja baimės jausmą ir nerimą kur kas gilesniu lygmeniu, negu galima paaiškinti įprastu būdu“ (Hall, 1997, 226). Šio tyrimo metu buvo nuspręsta pasidomėti, dėl kokių priežasčių, anot pačių subkultūrų atstovų, yra toks neigiamas visuomenės požiūris į paauglių subkultūros raišką. Viena iš pačių ryškiausių subkategorijų buvo „Subkultūros bendravimo, vertybių ir elgesio normų specifiškumas“. Dauguma informantų pažymėjo, kad neigiamas visuomenės požiūris gali būti lemiamas dėl subkultūrų atstovų savitos pasaulėžiūros ir išskirtinio požiūrio į gyvenimą: „Esme visi labai skirtingi, turime savo stilių, elgesį, bendravimo temos skiriasi; nesupranta subkultūrų, jų mąstymo ir gyvenimo būdo; mes kitokie ir keisti;

sunku suprasti žmogų iš tam tikros subkultūros, jei pats jei nepriklausai; subkultūros laikosi tik savo nuostatų, todėl dažnai ignoruoja kitus“. Vadinasi, subkultūrų nariai savo elgesiu parodo pasirinktos grupės išskirtinumą tradicinės kultūros požiūriu. Tą aspektą pažymi ir R. Šatūnienė (2009), atkreipdama dėmesį į tai, jog paneigdami tam tikras visuomenės normas ir kurdami savas, subkultūros atstovai kuria subkultūrą kaip atsvarą dominuojančiai kultūrai, kuri netenkina jų poreikių. Informantų pasisakymai leidžia kelti prielaidą, kad subkultūros dėl savito mąstymo stiliaus, propaguojamų tradicijų, normų ir vertybinių orientacijų sunkiai skinasi kelią tradicinės kultūros kontekste.

Subkategorijos „Asmeninė dispozicija“ teiginiai („lietuviai yra dar posovietinio mąstymo ir nenori priimti naujovių; tolerancijos trūkumas; bet kokia subkultūra yra išsigimėliškumas; nenori suprasti išsiskiriančių iš minios žmonių; nesugeba suprasti, be to ir nenori; kiekvienas žmogus vertina skirtingai ir turi atitinkamą nuomonę apie tai“) atskleidžia, kad subkultūrų vertinimas tiesiogiai priklauso nuo visuomenės atvirumo ir tolerancijos netradicinės kultūros atstovams. Išryškėja nevienodas požiūris į subkultūrą. Todėl vienu visuomenės narių rodoma netolerancija kitai pasaulėžiūrai formuoja kitų visuomenės narių klaidingą nuomonę apie subkultūrų grupes, o tai sudaro prielaidas neigiamiems stereotipams formotis. Stereotipų paskirtis, kaip nurodo V. Pruskus (2008), yra supaprastinti realybę: „jie yra tokie“, o tai gali paskatinti lengviau priimti negatyvų subkultūrų vertinimo kontekstą ir suformuoti vidinį visuomenės narių pasiruošimą tolesniems veiksams.

Subkategoriją „Informacijos apie subkultūras stoka“ iliustruojantys pasisakymai („vyrauja klaidingos nuomonės dėl informacijos trūkumo apie tam tikras grupes“) parodo objektyvią priežastį, dėl ko visuomenė neigiamai vertina subkultūras. Pažymėtina, jog A. Petrusevičiūtė (2009), tyrinėdama metalistų subkultūros bruožus, taip pat atskleidė, kad visuomenės nuomonė apie subkultūros atstovus dažnai yra neigiama, o tai susiję su faktu, jog visuomenė paprasčiausiai jų nesupranta. Todėl galima kelti prielaidą, kad tinkamas visuomenės informavimas būtų efektyvi priemonė keičiant šiuolaikinės visuomenės požiūrį į subkultūras.

Tyrimo metu buvo aiškinamasi, *kaip patys paaugliai vertina subkultūros daromą poveikį paauglio asmenybei* (žr. 1 lentelę). Analizuojant tyrimo duomenys buvo išskirtos 3 subkategorijos: teigiamas poveikis paauglio elgesiui, neigiamas poveikis paauglio elgesiui, neutralus poveikis paauglio elgesiui.

Analizuojant subkategoriją „Teigiamas poveikis paauglio elgesiui“ išryškėja paaugliams aktuali laisvalaikio praleidimo problema: „Jie turi kažkokį užsiėmimą; reiverių subkultūra skatina jaunimą gyventi ne nuobodžiai, domėtis muzika; skatina kūrybiškumą; jie gali plėtoti savo žinias; tai saviraiškos būdas domisi tuo stiliumi, kalba ir pan., o tai yra gerai“. Tai leidžia teigti, kad paaugliams trūksta tinkamo laisvalaikio praleidimo būdo ir organizavimo, kurio nebuvimas pagrįstai verčia pačius paauglius imtis iniciatyvos ir atsakomybės už jo organizavimą. Laisvalaikio praleidimas tai yra asmens tapatumo ir identifikavimo procesas, kuris ypač suintensyvėja paauglystės laikotarpiu. Vadinasi,

paaugliai buriasi į subkultūrų grupes siekdami savęs įvertinimo, norėdami išreikšti savo potencialias galias, atrasti ir identifikuoti save. Šie duomenys patvirtina J. Normantės (2012) mintis, kad subkultūros įgyvendina jaunimo tapatumo poreikius: jie įsitraukia į tam tikrą veiklą, ten jausdamiesi kažkam reikalingi, ugdosi jų asmenybės, formuojasi tam tikros vertybių sistemos. Jaunimo priklausymas vienai ar kitai socialinei grupei tarsi užpildo tą asmenybės identifikacijos vakuumą, kuris egzistavo iki šiol. Jaunuolis priima subkultūrinį tapatumą ir taip bent laikinai išsprendžia savo problemas.

Analizuojant atsakymus pastebima, kad paaugliams trūksta aplinkinių pripažinimo ir artimųjų palaikymo: „lavina bendravimo įgūdžius <...> pagalba sprendžiant problemas; bendravimo poreikio tenkinamas; nes taip mes galime parodyti save, kokie mes esame; kiekvienas randa ko ieško“. Paauglių atsakymuose užkoduotos nuoskaudos dėl užsitęsusių konfliktų su tėvais ar artimaisiais: „Skatina gyventi laisvai ir savo nuožiūra.“ Tokie informantų pasisakymai leidžia kelti prielaidą, kad įsitraukimas į subkultūrų grupes suteikia paaugliams saugumo, priklausomybės ir pripažinimo jausmą. Tai leidžia manyti, kad paaugliai, nesuradę paramos ir užuovėjos savo artimųjų rate, jos ieško gatvėje, tarp bendraamžių. J. Leonardas (1998) tokią situaciją sieja su sumažėjusiu tėvų dalyvavimu vaikų auklėjimo procese. Anot mokslininko, dėl sumažėjusio tėvų dalyvavimo vaikų auklėjimo procese (auklėjimo funkcija perduota švietimo įstaigai), jaunimas pradėjo ieškoti sektinų elgesio pavyzdžių kitur. Šeimos, kuriose tėvai skiria daug laiko šeimos materialinei gerovei užtikrinti, tapo įprastu reiškiniu. O jaunimas, augantis šiose šeimose, norėdamas kompensuoti „vienatvės“ jausmą, pradėjo įsitraukti į tas subkultūras, kurios daugeliu atvejų turi kriminalinių bruožų ar prieštarauja socialinei tvarkai, nes jos yra labiau paplitusios ir prieinamos. V. Ž. Jonynienė, L. Dromantienė (2002) pažymi, kad vaikų ir jaunimo užimtumo nebuvimas irgi skatina juos daug dažniau pasiduoti neigiamai draugų įtakai, įsitraukti į neformalias grupes ir nusikalstamumą. Šis aspektas glaudžiai susijęs su kita tyrimo metu išskirta subkategorija „Neigiamas poveikis paauglio elgesiui“. Vertinant subkategoriją „Neigiamas poveikis paauglio elgesiui“ matyti, kad priklausymas subkultūrai neigiamai veikia ne tik paauglio elgesį („kai kurios subkultūros verčia juos daryti tai, ko jie nenori; daug kurių subkultūrų grupių neatsėjama dalis yra žalingi įpročiai (rūkymas, alkoholio ir narkotikų vartojimas)“, bet ir psichiką. Dauguma informantų pabrėžia tiesioginę asmens priklausomybę subkultūros veiklai ir propaguojamoms vertybėms: „prie jų prisirišima; daro blogą įtaką; lengvai pasiduoda neigiamai veiklai; paaugliai pasiduoda kitų paauglių įtakai, tai lyg savęs praradimas“. Tai leidžia manyti, kad paauglio, kurio nėra susiformavusi vertybių sistema, priklausymas subkultūrai gali lemti prosocialų elgesį. Paauglio vertybių sistemos internalizavimas pirmiausia vyksta šeimoje, todėl manytina, kad pirminis paauglio auklėjimo institutas neįvykdė tiesioginės savo funkcijos. Todėl kaip pasekmė vyksta paauglio emocinė ir socialinė dezadaptacija.

Vertinant paskutinės subkategorijos „Neutralus poveikis paauglio elgesiui“ išryškėja tėvų (ugdytojų) auklėjimo poveikis paauglio asmenybės formavimui. Informanto pasisakymas, kad „ne subkultūros veikia paauglius, veikia juos tai, kad tėvai leidžia viską

daryti“, labiau priverčia manyti, kad tėvų sąmoningas vaikų ar paauglių auklėjimas šeimoje yra kiekvieno paauglio sėkmingos socializacijos būtina prielaida. Šeimoje vyksta paauglio savojo „Aš“ vaizdas formavimasis, todėl tėvų skiepijamos vertybės, gyvenimo būdas ir kritinis gyvenimų iššūkių vertinimas sudaro terpę augti visavertei asmenybei.

Interviu metu paauglių *buvo paklausta apie jų bendravimą su mokykloje dirbančiais pedagogais*. Išskirtos 2 esminės subkategorijos. Subkategorijos „Nepasikeitę santykiai su mokytojais“ informantų atsakymai („visada randa bendrą kalbą; manau priklauso nuo žmogaus, mes kartais būnam blogi; pedagogai neišskiria paauglio ar jis priklauso subkultūrai ar ne“) atskleidžia tolerantišką pedagogų požiūrį į subkultūrą. Atkreiptinas dėmesys į kelių informantų pasisakymus: „Manau, priklauso nuo žmogaus, mes kartais visi būnam blogi; jeigu gerai mokosi, tai manau, kad visada sutaria“. Tai leidžia kelti prielaidą, kad pedagoginis bendravimas tiesiogiai priklauso, nuo pačių paauglių, tiksliau, nuo jų pasirinkto elgesio modelio.

Subkategorijos „Neigiamas pedagogų nusistatymas prieš subkultūrą“ teiginiai patvirtina pirmos subkategorijos išvadą. Mokykloje dirbantys pedagogai netoleruoja tų paauglių, kurių elgesys ryškiai parodo nukrypimą nuo visuotinai pripažintų normų ir postulatų: „Gali būti, kad subkultūros pasižymi noru maištauti, o mokytojams tokie maištautojai nepatinka.“ Įdomus faktas, kad kai kuriais atvejais pastebima net stigmatizacija: „kai kurie pedagogai yra neigiamai prieš mus nusiteikę; nes nepripažįsta menininkų <...> nors ne visada“. Pastebėtina, kad neigiamam subkultūros vertinimui turi įtakos pedagogų patirtis („<...> kurie pedagogai nepriklausė jaunystėje kokiai nors subkultūrai, tai tie ir nesupranta ir priešišškai nusistatę prieš mus <...>“), todėl hipotetinis klausimas, kad neigiamam paauglių subkultūros vertinimui turi pedagogų informacijos stoka apie paauglių subkultūras ir išankstinės nuostatos apie subkultūras.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, *kaip paaugliams, priklausantiems įvairioms subkultūroms, sekasi mokykloje*. Beveik visi ($N = 24$) tyrime dalyvavę paaugliai atkreipė dėmesį į tai, kad jiems sekasi panašiai kaip ir kitiems jų klasės draugams: „mes nesam išskirtiniai“, tiesiog aplinkiniai dažniausiai mano, kad paaugliams, kurie priklauso subkultūroms, nesiseka mokslai. Atsižvelgiant į informantų atsakymą, papildomai paauglių buvo paklausta, kodėl, jų nuomone, yra toks vertinimas. Analizuojant priežastis, dėl kurių paaugliams, priklausantiems skirtingoms subkultūroms, nesiseka mokykloje, buvo išskirtos 3 subkategorijos. Subkategorija „Neigiamas subkultūros įvaizdžio deklaravimas“ parodo, kad dauguma paauglių tiesiog paneigia visuomenėje nusistovėjusias normas, atmeta visas taisykles ir gyvena pagal atitinkamos subkultūros propaguojamas taisykles, savitą vertybių sistemą: „yra tam tikros taisyklės kurių nedera laužyti jeigu nori išlikti toje grupėje“. Iš kitos pusės, pastebimas noras pateisinti visuomenės lūkesčius: „nori padaryti kitiems klasės draugams įspūdį, vaidindami blogiukus <...> jie nesimoko ir ginčijasi su mokytojais“, arba tokį pripažinimą galima traktuoti kaip norą būti pastebėtam ir pripažintam aplinkinių. Kitos subkategorijos „Paauglio asmeninis apsisprendimas“ analizė parodo paauglio sąmoningą apsisprendimą dėl pasirinktos veiklos: „turiu savo supratimą; savo laiką skiriu subkultūrinei veiklai, o ne mokslams; priklauso nuo mano požiūrio į mokslus“. Toks

duomenų pasiskirstymas leidžia kelti prielaidą, kad paaugliai, susibūrę į subkultūros grupes, gauna daugiau vidinės autonomijos, o tai suteikia daugiau drąsos ir ryžto išreikšti save. Paskutinė subkategorija „Laiko stoka“ atskleidžia objektyvias paauglių nesėkmingo mokymosi priežastis: „nebėra laiko būreliams; per daug dėmesio skiriu savo stiliui; ne visada randu pakankamai laiko pamokoms“. Nurodytos priežastys adekvačiai pristato eilinio paauglio situaciją, kuris dar papildomai užsiima papomokine veikla.

Tokie informantų pasisakymai leidžia kelti prielaidą, kad išitraukimas į subkultūrų grupes neturi lemiamos įtakos paauglio pasiekimams mokykloje, išitraukimą greičiau būtų galima traktuoti kaip vieną iš rizikos veiksnių paauglio socializacijoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad paauglių atsakymų pasiskirstymas parodo, kiekvienos subkultūros išskirtinumą, o kartais ir akivaizdų prieštaravimą visuomenei priimtiniams elgesio modeliams. Visuomenės elgesio tradicijų ir pasaulėžiūros neatitikimą nerekomenduotina traktuoti kaip normų nesilaikymą ar nusistovėjusių taisyklių pažeidinėjimą, racionaliau subkultūrą pripažinti kaip nusistovėjusios kultūros galimą alternatyvą arba jos atmainą.

Išvados

1. Subkultūrų vertinimas tiesiogiai priklauso nuo visuomenės atvirumo ir tolerancijos netradicinės kultūros atstovams. Vienų visuomenės narių rodoma netolerancija kitai pasaulėžiūrai formuoja kitų visuomenės narių klaidingą nuomonę apie subkultūrų grupes, o tai sudaro prielaidas neigiamiems stereotipams formuotis. Todėl subkultūros dėl savito mąstymo stiliaus, propaguojamų tradicijų, normų ir vertybinių orientacijų sunkiai skinasi kelių tradicinės kultūros kontekste.

2. Pedagoginis bendravimas su paaugliais, priklausančiais įvairioms subkultūroms, tiesiogiai priklauso nuo pačių paauglių, tiksliau, nuo jų pasirinkto elgesio modelio bendraujant su pedagogais. Tačiau pedagogų neigiamam subkultūros vertinimui įtakos turi informacijos stoka ir patirties nebuvimas (t. y. jaunystėje ir paauglystėje nepriklausymas jokiai subkultūrai), nežinojimas (informacijos stoka apie subkultūras), todėl galima teigti, kad neigiamam paauglių subkultūros vertinimui įtakos turi pedagogų informacijos apie paauglių subkultūras stoka ir išankstinės nuostatos.

3. Tyrime dalyvavę paaugliai atkreipė dėmesį į tai, kad jiems mokslai sekasi panašiai kaip ir kitiems jų klasės draugams, tiesiog, jų nuomone, aplinkiniai, neieškodami kitų nesėkmės priežasčių, dažniausiai mano, kad paaugliams, kurie priklauso subkultūroms, mokslai nesiseka.

4. Požiūrio į visuomenės elgesio tradicijas ir pasaulėžiūrą neatitikimą nerekomenduotina traktuoti kaip sąmoningą normų nesilaikymą ar nusistovėjusių taisyklių pažeidinėjimą, racionaliau subkultūrą pripažinti kaip nusistovėjusios kultūros galimą alternatyvą arba jos atmainą gausioje pokyčių erdvėje.

Literatūra

- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Brake, M. (2003). *Comparative youth culture: The sociology of youth cultures and youth subcultures in Amerika, Britain and Canada*. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=OgfyekgkpwWC&oi=fnd&pg=PA1914&dq=subcultures+of+teenager&ots=G7SQaaUflx&sig=KDQFmuoE2gOfBYKB2oIThDcMA3c&redir_esc=y#v=onepage&q=subcultures%20of%20teenager&f=false.
- Fornäs, J. (1995). *Cultural theory and late modernity*. London: New Delhi, Thousand Oaks,
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.
- Harris, A. (2008). *Next wave cultures: feminism, cubcultures, activism*. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 6 d.]. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=hOVIXxLfQOUC&oi=fnd&pg=PT1&dq=subcultures+of+teenager&ots=en16EMS757&sig=8tULXj5yR-RnKkIvnqxVOPfsyDM&redir_esc=y#v=onepage&q=subcultures%20of%20teenager&f=false.
- Jonynienė, V. Ž., Dromantienė, L. (2002). Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje. *Socialinis darbas*, 2 (2), 24–37.
- Juodaitytė, A. (2001). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Kaffemanas, R., Gerulaitis, D. (2001). Jaunimo subkultūrų grupės: elgsena, adaptacija, psichologinis vertinimas. *Specialusis ugdymas*, 2 (5), 85–105.
- Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Liucijus.
- Lekavičienė, R., Vasiliauskaitė, Z., Antinienė, D., Almonaitienė, J. (2010). *Bendravimo psichologija šiuolaikiškai*. Vilnius: Alma litera.
- Leliūnienė, I., Kaušylienė, A. (2012). Tėvų vaidmuo kuriant saugią socialinę mokyklos bendruomenės aplinką. *Socialinis ugdymas*, 20 (31), 18–33.
- Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
- Luobikienė, I. (2006). *Sociologinių tyrimų metodika: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
- McGinn, N. F., Borden, A. M. (2006). *Klausimų formulavimas ir atsakymų kūrimas*. Vilnius: Homo liber.
- Mažeikis, G. (1999). Fanzinai. *Naujoji Romuva*, 2, 31–36.
- Miselytė, M. (2009). *Jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijų ypatumai*. [žiūrėta 2015 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://groups-and-environments.vdu.lt/articles/001/01_moraliniu_sprendimu_kompetencijos_221_243.pdf.
- Normantė, I. (2012). Jaunimo identiteto lokuso nomadizacija: subkultūrų kreatyvumo frontyras. *Inter-studia humanitatis*, 14, 104–118.
- Petrusevičiūtė, A. (2009). Metalistų subkultūros bruožai. *Grupės ir aplinkos*, 1, 275–299.
- Pruskus, V. (2008). Gandų klasifikavimo problema: kultūriniai gandų ypatumai. *Santalka: Filosofija*, 16 (1), 70–79. <http://dx.doi.org/10.3846/1822-430X.2008.16.1.70-78>

- Salomé, J., Galland, S. (2013). *Bendravimo menas: kaip klausytis, kad išgirstum: kasdienio bendravimo psichologija*. Vilnius: Alma littera.
- Schouten, J., McAlexander, J. (2001). *Subcultures of consumption: An ethnography of new bikers*. [žiūrėta 2015 m. birželio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://classes.bus.oregonstate.edu/winter-07/ba492/Subcultures%20of%20Consumption.pdf>.
- Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Šatūnienė, R. (2014). Tarp modernumo ir postmodernumo: „subkultūros“ ir „subkultūros nario“ sampratų kaita teorijų ir empirinių tyrimų kontekste. *Filosofija. Sociologija*, 25 (2), 109–117.
- Šatūnienė, R. (2012). Lietuvos subkultūra kultūrinės geografijos požiūriu. *Acta humanitarica universitatis Siaulensis*, 14, 91–101.
- Šatūnienė, R. (2009). Jaunimo subkultūrinės saviraiškos reikšmė socializacijos procese. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (23). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių tyrimų metodologija*. Leidybos centras.
- Valackienė, A., Mikėnė, S. (2008). *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*. Kaunas: Technologija.
- Нечаев, С. А. (2008). Профилактическая работа в школе по предупреждению вовлечения подростков в неформальные молодежные объединения. *Сибирский педагогический журнал*, 3, 331–338.

Impact of Subcultures on Educational Process in School: the Approach of Teenagers Belonging to Subcultures

Rita Ilgūnė-Martinėlienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, r.i.martineliene@gmail.com

Summary

Analysis of scientific literature suggests that the topic of subcultures attracts the attention of scientists. A number of authors analyse the behavioural characteristics of subculture groups, search for the concept of subcultures that reflects several theories (structural functionalism, social class theory and the post subcultural approach) approach to the problems of youth subcultures. It should be noted that there is a perception of public that teenagers who belong to the groups of subcultures stand out from their peers due to their behaviour. Due to this reason they are often classified as teenagers from risk groups, sometimes called “difficult teenagers” or identified as teenagers-delinquents. This provision that is often wrong and forms a negative

attitude towards teenagers belonging to the subcultures. There are stereotypes that such teenagers have problems in education, they are not successful in schools. Such public provision causes a task for scientists to clarify youth manifestations of otherness and manage them, positively use otherness of the students in education. It is important to conduct systematic research that would help to reveal the impact of subcultural lifestyle on the achievements of teenagers, their behaviour, and communication with teachers, to set the arising problems and offer possible solutions. It is especially important in Lithuania because the research relating this issue in our country is rare. Problematic questions can be raised: what influence of subcultures on educational process is identified by the teenagers belonging to various subcultures? How do they feel in the society: are they valued and recognized?

The article refers to the approach of teenagers belonging to the subcultures on (self-) educational process in school and presents the opinion of these teenagers about the recognition and evaluation of subcultures in public. In order to more deeply understand the impact of subcultures on the process of (self-) education in a school, exploratory qualitative study has been carried out on March-April in 2014. The results of the study which was aimed to reveal the opinions of teenagers belonging to alternative subcultures about the impact of subcultural life on their (self-) education achievements, behaviour and communication with teachers allow to state that these teenagers in sciences are similarly successful as their other classmates. The people around do not seek for other reasons of the failure of these students. The approach to the discrepancies of teenagers belonging to the subcultures and traditions and social behaviour of the society should not be treated as deliberate violation of non-compliance with norms and established rules. It is more rational to recognize a subculture as an alternative of established culture or its strain in the space full of changes.

Keywords: *teacher, teen, subculture, school, education.*

Įteikta / Received 2016-01-05
Priimta / Accepted 2016-01-20